

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

Autoreferát – teze disertační práce

Mgr. Václav Rameš

***Spory o podobu vlastnické transformace v
Československu v 90. letech***

*The Conflicts over the Czechoslovak Ownership Transformation
in the 1990's*

Vedoucí práce PhDr. Michal Kopeček, PhD

2020

Úvod, výzkumné otázky

Cílem mé disertační práce je analyzovat politické spory ohledně provedení transformace vlastnictví státního majetku během postkomunistického období v Československu. Text se soustředí na analýzu jednotlivých metod jejího provedení, které se v dobové odborné a politické diskusi objevily, na jejich politickou úspěšnost a na širší politické myšlenkové a politické koncepty, jichž byly tyto konkrétní metody vlastnické transformace součástí.

Centrálním pojmem, s nímž práce operuje, je „vlastnická transformace“ coby proces změny vlastnické struktury u doposud státního majetku. Nejpopulárnější (a nakonec uskutečněnou) metodou jejího provedení, které je také v práci věnován největší prostor, byla privatizace, tzn. převedení vlastnických práv k dotčným podnikům do soukromých rukou. Nechyběly však ani koncepce, které s tímto krokem nepočítaly a namísto něj zvažovaly jinou variantu změn ve vlastnictví státních podniků (např. jejich pronájmy či převedení na zaměstnanecké samosprávy). Oproti disertačnímu projektu (2016) jsem tedy zúžil výzkumnou otázku z „ekonomické transformace“ (viz název projektu) právě na „vlastnickou transformaci“ (viz název práce), tento krok však byl již v disertačním projektu předpokládán.

Časově je práce ohraničena počátkem politických změn v Československu v listopadu 1989, které umožnily, aby byla vlastnická transformace prakticky provedena, a rokem 1992, kdy došlo k spuštění kuponové privatizace, která znamenala vítězství jedné z transformačních koncepcí, a k rozpadu federace. Pro vysvětlení změny v ekonomickém myšlení, která vyústila ve vznik privatizace jako klíčového nástroje státní hospodářské politiky, je však nutné vést v některých případech výklad až k období 60. let.

Výše uvedená výzkumná otázka je rozvedena do několika směrů. Práce se soustředí na návaznost československé ekonomické transformace na ekonomickou reformu 60. let, na budování porevolučního politického konsensu na provedení privatizace, na vznik institucionálního rámce privatizace a spory o jeho podobu, a na proměnu politických identit, které v politické debatě o vlastnické transformaci hrály důležitou roli. Dále věnuje pozornost symbolickým rámcům komunikace spojeným s jednotlivými variantami vlastnické privatizace, na „transformační pedagogiku“ (tj. na vytváření a prosazování nového typu jednání člověka jako ekonomického subjektu),

a na existenci a interakci odlišných debat o reformě v české a slovenské části federace.

Metodologická východiska, badatelský kontext

V ekonomické debatě o „varietách kapitalismu“ má vedle „anglosaského“, nebo „rýnského“ své místo i „český kapitalismus“, který vznikl v raných 90. letech a trval až do doby, kdy postkomunistické státy vpluly do řeky „evropského kapitalismu“. Podle Martina Myanta, se český kapitalismus vyznačoval rozdrobenou vlastnickou strukturou, nízkou mírou právní regulace ekonomických aktivit (v porovnání s pozdějším stavem) a nízkým podílem zahraničního kapitálu (i oproti některým postkomunistickým ekonomikám, např. Maďarsku). „Český kapitalismus“ je ex-post vytvořeným označením, odráží však i tehdejšími aktéry zdůrazňovanou specifičnost domácích podmínek. Vezmeme-li existenci jeho specifické ekonomické struktury jako výchozí předpoklad, nabízí se otázka po způsobu jeho politického ustavení, kterou ekonomicky orientované analýzy zpravidla opomíjí. Předkládaná práce chce na příkladu politického a odborného vyjednávání o podobě vlastnické transformace analyzovat střet politických idejí, které byly pro ustavení „českého kapitalismu“ formativní.

Přenos normativních představ o fungování ekonomiky z expertního vědění do politického programu byl zkoumán pro různá historická období a různé vědní oblasti, pro mou práci představovala prvotní inspiraci kniha Christiana L. Glossnera zkoumající teoretické kořeny a praktické prosazení západoněmeckého „hospodářského zázraku“. Na příkladu poválečné německé hospodářské reformy ukazuje důležitost dobových politických sporů a horkých témat, která často s reformními opatřeními souvisí jen zprostředkovaně, jsou však poli, na nichž jsou jednotlivé kroky reformy tvarovány tlakem momentálních kompromisů. Podobnou inspirací mi byla práce Christiane Brenner *Mezi východem a západem*, analyzující politické diskursy období třetí československé republiky.¹ Brenner se kromě způsobu, jakým aktéři různých politických směrů interpretovali dobová klíčová slova jako „socialismus“ nebo „revoluce“, soustředí i na dynamiku těchto obsahů a nachází

¹ BRENNER, Christiane: „*Zwischen Ost und West*“: *tschechische politische Diskurse 1945-1948*, Oldenbourg, München 2009. České vydání vyšlo pod stejným názvem r. 2015 v Praze v nakl. Argo.

funkční strukturu textu kombinující synchronní a diachronní výklad. Pro rekonstrukci kontextu, v němž se spory o vlastnickou transformaci odehrávaly, lze využít závěry řady existujících studií věnujících českému a slovenskému politickému vývoji v 90. letech, významnou část relevantních konfliktních polí však bylo třeba rekonstruovat z dobových pramenů (zejména tisku).

Při analýze politické komunikace používám pojem „politický jazyk“, při jehož definici vycházím z definice Johna G. A. Pococka, který jej chápe jako „idiomy, rétoriku, způsoby mluvení o politice, odlišitelné jazykové hry s vlastní slovní zásobou, pravidla, předpoklady a implikace, tóny a styly“. Pod politickými jazyky rozumím navzájem si konkurující výklady klíčových pojmů, skrze něž je chápána společnost, které vycházejí z odlišných hodnotových rámců aktérů, vytvářejí více či méně koherentní názorový narativ, a vyskytují se ve stejné době vedle sebe, soupeříc v rámci politického diskursu. „Politickým diskursem“ pak pro tyto účely rozumím společný jazykový kontext, v němž jednotlivé politické jazyky fungují. V rámci politického diskursu o ekonomické reformě tak existují její odlišné reprezentace, které jsou součástí např. liberálního politického jazyka či jazyka demokratického socialismu. Mým cílem je odpovědět na otázku, kdy a v jaké podobě se součástí porevolučních politických jazyků stal pojem „privatizace“. Pozornost přitom věnuji vztahu mezi reprezentacemi privatizace v politických jazycích a politickým diskursem o reformě, jemuž v různých etapách sledovaného období dominovaly odlišné spory, na něž aktéřská pojetí privatizace reagovala.

K provedení jakékoliv koncepce vlastnické transformace bylo nutné, aby její zastánci prosadili i svou vizi nového uspořádání hospodářských institucí. Předkládaná práce při formulaci svých otázek reaguje na výkladové postupy tzv. konstruktivistického institucionalismu, který se soustředí na analýzu momentů zásadních politických změn, doprovázených vznikem nových institucí. Tato perspektiva zpochybňuje možnost analyzovat ustavování a rušení institucí během období velkých politických změn jako výsledek snahy aktérů maximalizovat svůj zisk při minimalizování nákladů na jeho obstarávání, jak by se k podobným situacím stavěla teorie racionální volby. V zlomových momentech dochází k změnám v představách aktérů o tom, co za svůj zisk považují a co je vlastně jejich zájmem. Pro pochopení příčin proměny institucí je tak zásadní věnovat pozornost navzájem si konkurujícím narativům, které aktérům nabízejí smysluplné vysvětlení právě probíhajících událostí a orientují je k určitému jednání, které se z hlediska toho

kterého narativu jeví jako správné či logické. Předpokladem vzniku takové situace je „rozpad paradigmatu“, tj. znejistění ohledně toho, „co vlastně chceme“ a „co pro to máme dělat“, po němž aktéři světa okolo sebe a své pozici v něm rozumí jinak než dosud.

Práce v závěru první kapitoly dospívá ke konstatování, že již na konci 80. let lze vysledovat odlišné perspektivy, z nichž k otázce případné ekonomické reformy či přestavby přistupovali (převážně čeští) aktéři, soustředící se na její promýšlení na federální úrovni, a (převážně slovenští) aktéři, soustředící se na specifika republikových ekonomik. Namísto modelování jednání jednotlivých ekonomických subjektů a jejich interakcí se klíčoví slovenští aktéři pozdějších privatizačních sporů soustředili na analýzu národní ekonomiky coby vyvíjejícího se celku-systému, a namísto misesovské „human action“ byla jejich východiskem „system evolution“ a metodologický holismus. V momentě, kdy demokratická revoluce otevřela prostor pro hledání alternativ k centrálně řízenému hospodářství, tak k otázce reformy vlastnictví přistupovali budoucí čeští a slovenští političtí aktéři ze zcela odlišných perspektiv

Poslední kapitola práce se soustředí na to, zda a jak se holistické myšlení slovenských národně orientovaných ekonomů spojilo s politickým myšlením hospodářského nacionalismu a jak ovlivnilo podobu československé privatizace. Východiskem k definici hospodářského nacionalismu v privatizaci pro mě je koncept „národního hospodářství“ v podobě, v jaké byl uplatňován již v německé historické škole. Pro její zastánce byla národní ekonomika reálně existujícím objektem a nikoliv jen výkladovou perspektivou, jak k ní přistupovala paralelně existující škola rakouská. Od představy národní ekonomiky jako celku svébytné kvality se pak v myšlení hospodářského nacionalismu odvozuje pojetí národa jako ekonomického subjektu, „unit of action“, disponujícího aktérstvím které neoklasická ekonomie přisuzuje domácnosti, firmě nebo státu. Koncept národa jako ekonomického aktéra se v politickém jazyku často spojuje s metaforou „národního organismu“ či jiné jednotky obdařené schopností uvědomělého jednání.

Závěry práce

Pojetí vlastnické transformace jakožto rozsáhlé privatizace a její prosazení bylo spjato s konstituováním nového typu politického myšlení a jazyka, pro něž se

stala privatizace emblematickým projektem a jehož základní principy v sobě ztělesňovala. Tento v československém prostředí nový typ liberálního politického myšlení lze shrnout pod pojmem „trh bez přívlastků“, a v letech 1990-1992 ho zformulovala skupina liberálních ekonomů. Do politického diskursu vnesl tento typ myšlení nové pojetí státu a jeho předpokládané role v ekonomických vztazích, které se odrazilo ve výsledném institucionálním uspořádání privatizačního procesu, a nové vymezení prostoru pro demokratické rozhodování, kterému přiznával legitimitu v rámci politických a nikoliv hospodářských institucí. Právě spor o privatizaci byl polem, na němž je možné pozorovat postupný přerod programu nastolení politické demokracie v program vytvoření liberálního ekonomického uspořádání, to jest přerod revoluce demokratické roku 1989 v revoluci liberální let 1990-1992.

Součástí tohoto přerodu byl konflikt mezi odlišnými interpretacemi demokratického dědictví Sametové revoluce. Podle jedné měla být demokratická privatizace taková, která umožní zaměstnancům významně se účastnit na správě nebo vlastnictví svých podniků, podle druhé bylo spravedlivé nabídnout každému občanu v privatizaci stejnou možnost stát se vlastníkem. V politickém jazyku trhu bez přívlastků byl kladen důraz na svobodu vlastníka oproti zájmům zaměstnance, a československá privatizace, která byla tímto myšlením významně formovaná, tak poskytovala minimální preference zaměstnancům oproti např. privatizujícím zemím bývalé Jugoslávie.

Ve sledovaném období došlo nejen k částečně úspěšným pokusům o prosazení nového politického myšlení trhu bez přívlastků, ale i k rychlému úpadku již dříve existujících představ o ekonomické reformě nastolující ekonomickou demokracii. Myšlenky ekonomické demokracie sdílela vedle některých zahraničních expertů a části domácích disidentských intelektuálů i část aktérů Sametové revoluce, která se angažovala na podporu podnikových samospráv a některých variant zaměstnanecké privatizace. Myšlenky na demokratizaci ekonomických vztahů, k níž by rozpad komunistických diktatur mohl dát impuls, tvořily důležitou část debaty o provedení privatizace a jejich porážka a následná marginalizace je jedním z nejzajímavějších výsledků celého transformačního procesu: uzavírá dlouhou kontinuitu myšlení, které spatřovalo v demokratizaci ekonomických vztahů zásadní krok k emancipaci člověka a překonání odcizení práce v moderní společnosti. Žádný z aktérů k těmto myšlenkám se hlásících nezastával v klíčovém období funkci, z níž by mohl přípravu privatizace či jiné části reformy zásadně ovlivnit.

Vzestup a pád samosprávných myšlenek – nejprve ve formě podnikových samospráv, následně neúspěšnými pokusy o prosazení zaměstnaneckých variant privatizace až po jen málo úspěšné pokusy o jejich uplatnění během kuponové privatizace – poukazuje na úpadek mobilizačního potenciálu příslibu ekonomické samosprávy a sebeřízení. Změna v hodnotových orientacích je patrná zejména ze srovnání samosprávného hnutí v letech 1968 a 1989: představa sebeorganizace a samosprávy přestala být na počátku 90. let součástí dobových představ o štěstí a aktéři s ní nespojovali naděje na zlepšení vlastního postavení

Vůle porevoluční federální vlády změnit zásadním způsobem systém národního hospodářství otevírala prostor i pro nové koncepty institucionálního uspořádání ve všech oblastech hospodářského života. Skupině liberálních ekonomů okolo V. Klause se do značné míry podařilo prosadit svou představu centrálně řízené a administrované privatizace, během níž byl zásadně omezen vliv dosavadních institucí plánovací administrativy a zájmových či profesních skupin. Inspirací pro toto pojetí role státu v ekonomice obecně jim byla jednak domácí kritika centrálně plánovaných ekonomik, jednak převážně anglosaská škola veřejné volby.

Vítězství zastánců „trhu bez přívlastků“ a privatizace do rukou občanů (tj. nikoliv zaměstnanců) v červnu 1992 značilo v porovnání se situací bezprostředně po Sametové revoluci změnu v dominujících představách o tom, jak by privatizace měla vypadat a k čemu by měla být dobrá. Kontrast mezi politickým jazykem období demokratické revoluce a prvních porevolučních měsíců s jazykem, kterým mluvili čeští vítězové druhých svobodných voleb, naznačuje zásadní proměnu celého politického diskursu. Posun od „plurality vlastnických forem“ a „rovnoprávnosti všech druhů vlastnictví“ směrem k „privatizaci“ a „radikální a rychlé“ ekonomické reformě proběhl v jazyku většiny politických subjektů během léta 1990 v souvislosti se spontánní vlnou odporu proti počínajícímu převádění majetku státních podniků do rukou stávajícího managementu (tzv. „nomenklaturním bratrstvům“). V této době se ustavil i politický jazyk „trhu bez přívlastků“ a koncept „občanské privatizace“, které si rychle osvojili političtí aktéři hlásící se k pravici, a myšlenka privatizace do rukou zaměstnanců ztratila velkou část podpory, kterou disponovala ještě v čase voleb.

Narůstající polarizace politického diskursu o reformě a privatizaci vedla k rozpadu dosavadního konsensu „národního porozumění“ na ekonomické reformě, který většina politických aktérů v roce 1990 praktikovala a který byl vystřídán silnou polarizační rétorikou jak ze strany zastánců, tak ze strany odpůrců vládní privatizační

politiky. Strany, které si polarizační rétoriku neosvojily, ve volbách propadly: namísto centristického konsensu z června 1990 tak o dva roky později ve volbách triumfovalo přitakání nebo odmítnutí „trhu bez přívlastků“.

Během sledovaného období ekonomická reforma a privatizace také akcelerovala debaty o státoprávním uspořádání a stala se laboratoří pokusů najít oboustranně přijatelnou variantu federace. Myšlení hospodářského nacionalismu, spatřující ve vlastnické transformaci možnost seberealizace národa pojímaného jako ekonomický subjekt, se stalo dominantní perspektivou ekonomů sdružených okolo spolku NEZES (Nezávislé združenie ekonomov Slovenska). Během roku 1990 však našlo jen malou politickou podporu: přestože byl pro politiku slovenské vlády charakteristický důraz na posílení republikových kompetencí, až do konce roku 1990 se však nespojoval s požadavkem po koncipování vlastní cesty ekonomické reformy a privatizace.

Hospodářská liberalizace v lednu 1991 a s ní související pokles životní úrovně a vzrůst nezaměstnanosti vytvořily prostor pro to, aby příslib národně orientované ekonomické reformy získal na Slovensku velký koaliční potenciál. K této myšlence se během roku 1991 kromě ekonomů NEZES přidali političtí aktéři budoucího HZDS, včetně premiéra Mečiara. Otevřenému konfliktu s federální vládou prosazující liberální pojetí ekonomické reformy zabránila výměna premiéra a hospodářských ministrů slovenské vlády v dubnu 1991, díky níž zůstali slovenští ekonomičtí liberálové na rozhodujících pozicích až do zahájení první privatizační vlny, která byla na jejich spolupráci životně závislá. Prosazování privatizace systémem „federace shora“ však přispělo k jejich volební porážce v červnu 1992 a k tomu, že kritika federální ekonomické reformy byla jedním z významných motivů pro rozdělení společného státu.

Výběr z použitých pramenů

Archiv akademie věd České republiky

Národní archiv

fond Úřad předsednictva vlády ČSFR/ČSSR-F-Hospodářská rada

fond Úřad vlády ČSR/ČR, Praha

fond Zdislav a Olga Šulcovi

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

Archiv Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR

archiv Koordinačního centra Občanského fóra

archiv Občanského hnutí

Archiv České televize

Slovenský národný archív

fond Ministerstvo pre správu a privatizáciu národného majetku SR

fond Verejnosť proti násiliu 1989-1993. Občianské združenie a politické hnutie
Verejnosť proti násiliu (1989) 1990-1991

Archiv České strany sociálně demokratické

Archiv Československé strany lidové

Archiv Komunistické strany Čech a Moravy

Archiv Hlavní kanceláře ODS

Osobní archivy: Otakar Turek, Václav Klusoň, Vlasta Hábová

Dobová periodika

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém (eds.): *Charta 77: Dokumenty 1977-1989*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007

Nezávislé združenie ekonómov Slovenska. Desať rokov. Dokumenty, realita a perspektívy, NEZES, Bratislava 2000

PREČAN, Vilém (ed.): *Praha – Washington – Praha. Depeše velvyslanectví USA v Československu v listopadu a prosinci 1989*, Knihovna Václava Havla, Praha 2004

SUK, Jiří: *Občanské fórum, listopad – prosinec 1989. 2. díl – dokumenty*, Doplněk, Ústav pro soudobé dějiny AVČR, Praha 1998

ŽATKULIAK, Jozef – HLAVOVÁ, Viera (eds.): *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod: od česko-slovenskej federácie k samostatnej demokratickej slovenskej štátnosti: výber dokumentov a prejavov november 1989 - december 1992*, Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIV, Literárne informačné centrum Bratislava, Bratislava 2002

ŽATKULIAK, Jozef: *Federalizácia československého štátu 1968-1970*, Doplněk, Brno 1996

Výběr z použitých odborných článků a kapitol z monografií

BUCHOLC, Martina: *Liberarna pedagogika. Jerzy Szacki o polskim liberalizme dawnym i współczesnym*, In: *Roczniki Historii Socjologii*, vol. VIII., r. 2018

- DAVIES, Aled – FREEMAN, James – PEMBERTON, Hugh: *‘Everyman a capitalist’ or ‘free to choose’? Exploring the tensions within thatcherite individualism*, In: *The Historical Journal*, č. 2, roč. 2018, Cambridge University Press
- DOLACK, Pete: *Workers’ Councils in the Prague Spring*, In: *Socialism and Democracy*, č. 2, roč. 2018
- DULLER, Matthias: *Internationalization of Cold War System Analysis: RAND, IIASA and the Institutional Reasons for Methodological Change*, In: *History of the Human Sciences*, vol. 29 (4-5), 2016
- GAGYI, Ágnes: *A moment of political critique by Reform Economists in Late Socialist Hungary*, In: *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, č. 2, 2015
- GANEV, Venelin I.: *Postcommunist Political Capitalism: A Weberian Interpretation*, In: *Comparative Studies in Society and History*, č. 3, July 2009
- HAY, Colin: *Constructivist Institutionalism*, In: RHODES, Roderick Arthur William – BINDER, Sarah A. – ROCKMAN, Bert A. (eds.): *The Oxford Handbook of Political Institutions*, Oxford University Press, 2006, s. 56-74.
- HLAVIENKA, Lubomír: *Volby do závodních rad v období let 1945-1948*, In: *Slezský sborník*, č. 1 roč. 2017
- HOFKIRCHNER, Wolfgang – SCHAFRANEK, Matthias: *General System Theory*, In: *Handbook of the Philosophy of Science*, vol. 10, „Philosophy of Complex systems“, 2011
- HORÁK, Ondřej: *K proměně koncepcí vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti*, In: *Právník*, č. 12, roč. 2017
- KLACEK, Jan – KUPKA, Václav: *Renesance české ekonomie. Pražské jaro a Ekonomický ústav ČSAV*, In: *Soudobé dějiny*, č. 1-2, roč. 2018
- MIROVITS, Miklós: *From the Idea of Self-Management to Capitalism: The Characteristics of the Polish Transformation Process*, In: *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, vol. 18, 2010
- POCOCK, John G. A.: *The concept of a language and the métier d'historien: some considerations on practice*, In: TÝŽ – PAGDEN, Anthony: *The Languages of Political Theory in Early-Modern Europe*, Cambridge University Press, New York 1987
- SCHÄFFLER, Eva: *Transformation als Aushandlungsprozess: Die Entstehung eines Konkursgesetzes in der Tschechischen Republik der 1990er Jahre*, In: *Rechtskultur. Zeitschrift für Europäische Rechtsgeschichte*, č. 7, roč. 2018
- SCHMIDT, Vivien A.: *Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse*, In: *Annual Review of Political Science*, č. 11, roč. 2008
- SKINNER, Quentin: *Meaning and Understanding in the History of Ideas*, In: *History and Theory*, Vol. 8, No. 1 (1969)
- WARD, Benjamin: *The Firm in Illyria: Market Syndicalism*, In: *The American Economic Review*, vol. 48, no. 4 (September 1958)

Výběr z použitých monografií

- ALIGICA, Paul Dragos – EVANS, Anthony J.: *The Neoliberal Revolution in Eastern Europe. Economic Ideas in the Transition from Communism*, Edward Elgar Publishing Ltd., 2009
- APPEL, Hillary – ORENSTEIN, Mitchell A.: *From Triumph to Crisis. Neoliberal Economic Reform in Postcommunist Countries*, Cambridge University Press, Cambridge 2018
- BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Masarykova Univerzita, Brno 2009
- BOCKMAN, Johanna: *Markets in the Name of Socialism. The Left-Wing Origins of Neoliberalism*, Stanford University Press, 2011
- BRENNER, Christiane: „Zwischen Ost und West“: *tschechische politische Diskurse 1945-1948*, Oldenbourg, München 2009
- BRUS, Włodzimierz: *Modely socialistického hospodářství*, Nakladatelství politické literatury, Praha 1964
- BUCHANAN, James M.: *Post-Socialist Political Economy. Selected Essays*, Edward Elgar, Cheltenham, 1997
- ČAPKA, František: *Odbory v českých zemích v letech 1918-1948*, Masarykova univerzita, Brno 2008
- DOERING-MANTEUFFEL, Anselm – RAPHAEL, Lutz: *Nach dem Boom. Perspektiven auf die Zeitgeschichte seit 1970*, Vandenhoeck Ruprecht, Göttingen 2010
- DUNN, Elisabeth: *Privatising Poland*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2004
- Ekonomie jako imperiální věda. Patnáctý seminář České společnosti ekonomické v řadě „Ekonomické teorie a česká ekonomika, Česká společnost ekonomická, Praha 1999*
- ELLERMAN, David: *The Democratic Worker-Owned Firm*, HarperCollins Academic, London 1990
- EYAL, Gil: *The Origins of Postcommunist Elites. From Prague Spring to the Breakup of Czechoslovakia*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2003
- FIALA, Petr a kol.: *Český politický katolicismus 1848-2005*, CDK, Brno 2008
- FIAMOVIČ, Martina – HLAVINKA, Ján – SCHVARC, Michal a kol.: *Slovenský štát 1939-1945. Predstavy a realita*, HÚ SAV, Bratislava 2014
- FOUCAULT, Michel: *Zrození biopolitiky: kurz na Collège de France (1978-1979)*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2009
- FOURCADE, Marion: *Economists and societies: discipline and profession in the United States, Britain and France, 1890's to 1990's*, Princeton University Press 2009
- FREI, Norbert – SÜß, Dietmar (eds.): *Privatisierung. Idee und praxis seit den 1970er Jahren*, Wallstein Verlag, Göttingen 2012
- GEROVITCH, Slava: *From Newspeak to Cyberspeak. A History of Soviet Cybernetics*, MIT Press, 2002

GJURIČOVÁ, Adéla – ZAHRADNÍČEK, Tomáš: *Návrat parlamentu: Češi a Slováci ve Federálním shromáždění 1989-1992*, Argo, Ústav pro soudobé dějiny AVČR, Praha 2018

GJURIČOVÁ, Adéla a kol.: *Rozdělení minulostí: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*, Knihovna Václava Havla, Praha 2011

GLOSSNER, Christian L.: *The Making of the German Post-War Economy. Political Communication and Public Reception of the Social Market Economy after World War II*, Tauris Publishers, Londýn 2010

HAVEL, Václav: *Vážený občané, (Projevy červenec 1990 – červenec 1992)*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1992

HEUMOS, Petr: *„Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví“. Dělníci a státní socialismus v Československu 1945 – 1968*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2006

Hospodářská demokracie v praxi. Jak funguje zaměstnanecké participace?, KSLP – česká společnost pro zaměstnaneckou participaci, Praha 2008

HUSÁK, Petr: *Budování kapitalismu v Čechách*, Volvox Globator, Praha 1997

HÚSKA, Augustin Marián: *Technológia privatizácie (odmonopolizovanie, odštátnenie a zosúkromnenie spoločnosti)*, Alfa, Bratislava 1991

CHRISTIAN, Michel – KOTT, Sandrine – MATĚJKA, Ondřej: *Planning in Cold War Europe*, De Gruyter, Oldenbourg 2018

Ideologická konference „Překonávání revizionismu v ekonomické vědě a praxi“, Vysoká škola politická ÚV KSČ, Praha 1971 (kolektiv autorů)

JEŽEK, Tomáš: *Zrození ze zkumavky. Svědectví o české privatizaci 1990-1997*, Prostor, Praha 2007

KAASE, Max – SPARSCHUH, Vera (eds.): *Three social science disciplines in central and eastern Europe. Handbook on economics, political science and sociology (1989-2001)*, Social Science Information Centre (IZ) / Collegium Budapest, 2002

KASHMIR, Sharryn: *The Myth of Mondragón. Cooperatives, Politics and Working-Class Life in a Basque Town*, State University of New York Press, 1996

KING, Lawrence P. – SZELENYI, Ivan: *Theories of the New Class: Intellectuals and Power*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2004

KLAUS, Václav: *O tvář zítřka*, Pražská imaginace, Praha 1991

KLAUS, Václav: *Polemika Václava Klause ohledně reformní strategie*, TOP Agency, Praha 1992

KLAUS, Václav: *Proč jsem konzervativcem?*, TOP Agency, Praha 1992

KLINKHAMMER, Heiner – WELSLAU, Dietmar: *Mitbestimmung in Deutschland und Europa. Eine Einführung für Praktiker*, Luchterhand, Berlin 1995

KLUSOŇ, Václav: *Úvahy post-transformační*, Karolinum, Praha 2007

KOMÁREK, Valtr: *Prognóza a program*, Academia, Praha 1990

KOPEČEK, Lubomír: *Politické strany na Slovensku 1989-2006*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2007

- KOPEČEK, Michal – WCIŚLIK, Piotr: *Thinking through Transition. Liberal Democracy, Authoritarian Pasts, and Intellectual History in East Central Europe After 1989*, CEU Press, Budapest, New York, 2015
- KOTZ, David M.: *The Rise and Fall of Neoliberal Capitalism*, Harvard University Press, Cambridge, London 2015
- KOUBA, Karel – VYCHODIL, Ondřej – ROBERTS, Jitka: *Privatizace bez kapitálu. Zvýšené transakční náklady české transformace*, Karolinum, Praha 2005
- KOVANDA, Karel: *Zápas o podnikové rady pracujících 1968-1969*, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AVČR, Praha 2014
- KOWALIK, Tadeusz: *From Solidarity to Sellout. The Restoration of Capitalism in Poland*, Monthly Review Press, New York 2011
- KRAPFL, James: *Revolúcia s nežnou tvárou*, Kaligram, Bratislava 2009
- Kupónová privatizace. Sborník textů*, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2002
- LONDÁK, Miroslav: *Ekonomické reformy v Československu v 50. a 60. letech 20. století a slovenská ekonomika*, Historický ústav SAV, Bratislava 2012
- MAHALINGAM, S. (ed.): *Labour participatory economy*, Mittal publications, New Delhi 1993
- MACHÁČEK, Michal.: *Gustáv Husák*, Vyšehrad, Praha 2017
- MAKOVICKY, Nicolette (ed.): *Neoliberalism, personhood, and Postsocialism. Enterprising Selves in Changing Economies*, Ashgate, Farnham 2014
- MARCINČIN, Anton – BEBLAVÝ, Miroslav: *Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999*, Centrum pre spoločenské a mediálnu analýzu, Bratislava 2000
- MIROWSKI, Philip – PLEHWE, Dieter (eds.): *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*, Harvard University Press, Cambridge, London 2009
- MLČOCH, Lubomír: *Chování československé podnikové sféry*, Ekonomický ústav ČSAV, Praha 1990
- MOŽNÝ, Ivo: *Proč tak snadno...Některé rodinné důvody Sametové revoluce*, SLON, Praha 1999
- MYANT, Martin: – LANE, David (eds.): *Varieties of Capitalism in Post-Communist Countries*, Palgrave Macmillan, London 2007
- MYANT, Martin: *Vzestup a pád českého kapitalismu. Ekonomický vývoj České republiky od roku 1989*, Academia, Praha 2013
- ORENSTEIN, Mitchell A.: *Out of the Red. Building Capitalism and Democracy in Postcommunist Europe*, University of Michigan Press, Ann Arbor 2001
- PAVLÍČEK, Václav a kol.: *Ústavní právo a státověda, II. díl Ústavní právo České republiky*, Leges, Praha 2015
- PEKNÍK, Miroslav a kol.: *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989, I. a II. časť*, Veda, Bratislava 2016
- PITHART, Petr: *Po devětaosmdesátém. Rozpomínání a přemítání*, Academia, Praha 2015

- POKORNÝ, Jiří: *Aus der Geschichte der Tschechischen Gewerkschaftsbewegung*, ÖGB, ČMKOS, Wien, 2011
- PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl, období 1945-1992*, Doplněk, Brno 2009
- PULLMANN, Michal: *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*, Scriptorium, Praha 2011
- RYCHLÍK, Jan: *Rozdělení Československa: 1989-1992*, Vyšehrad, Praha 2012
- SEGERT, Dieter: *Transformationen in Osteuropa im 20. Jahrhundert*, UTB GmbH, Wien 2013
- SEIDEL, Wolfgang: *Verwaltete Illusionen. Die Privatisierung der DDR-Wirtschaft durch die Treuhandanstalt und ihre Nachfolger 1990-2000*, Campus Verlag, Frankfurt, New York, 2005
- SCHULTZ, Helfa – KUBŮ, Eduard: *History and Culture of Economic Nationalism in East Central Europe*, Berliner Wissenschafts-Verlag BmbH, Berlin 2006
- SKINNER, Qientin: *Visions of Politics. Volume I. Regarding Method*, Cambridge University Press, New York 2002
- SOMMER, Vítězslav a kol.: *Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu, 1956-1989*, Nakladatelství Lidové noviny, Ústav pro soudobé dějiny AVČR, Praha 2019
- STANISZKIS, Jadwiga: *Postkomunismus: zrod hádanky*, CDK, Brno 2006
- SUK, Jiří – KOPEČEK, Michal – ANDĚLOVÁ, Kristina – VILÍMEK, Tomáš – HERMANN, Tomáš – ZAHRADNÍČEK, Tomáš: *Šest kapitol o disentu*, Ústav pro soudobé dějiny AVČR, Praha 2017
- SUK, Jiří: *Konstituční, nebo existenciální revoluce? Václav Havel a Federální shromáždění 1989-1990: studie a dokumenty*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2014
- SUK, Jiří: *Veřejné záchodky ze zlata. Konflikt mezi komunistickým utopismem a ekonomickou racionalitou v předsrpnovém Československu*, Prostor, Praha 2016
- SUK, Jiří.: *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Prostor, Praha 2003
- SVITÁK, Ivan: *Nezávislá opozice. Dialektika demokracie*, SAKKO, Praha 1991
- SZACKI, Jerzy: *Liberalism after communism*, CEU Press, Budapest 1995
- SZLAJFER, Henryk: *Economic Nationalism and Globalization. Lessons from Latin America and Central Europe*, Koninklijke Brill NV, Leiden – Boston 2012
- ŠIK, Ota: *Humane Wirtschaftsdemokratie. Ein Dritter Weg*, Albrecht Knaus Verlag, Hamburg 1979
- ŠULC, Zdislav: *Stát a ekonomika. Příspěvek k teorii hospodářské politiky*, Karolinum, Praha 2004
- ŠUTEROVÁ, Magdalena: *Institucionální investoři v české kuponové privatizaci*, MUNI, diplomová práce, Brno 2019
- THER, Philipp: *Europe since 1989. A History*, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2016

- TÖKÉS, Rudolf: *Hungary's negotiated revolution*, Cambridge University Press, 1996
- TRENCSÉNYI, Balász a kol.: *A History of Modern Political Thought in East Central Europe. Volume II: Negotiating Modernity in the „Short Twentieth Century“ and Beyond. Part II: 1968-2018*, Oxford University Press, New York 2018
- TŘÍSKA, Dušan: *Ekonomie jako osud*, Institut Václava Klause, Praha 2016
- UHL, Petr a kol.: *Program společenské samosprávy*, Index, Kolín n. R. 1982
- UVALIC, Milica – VAUGHAN-WHITEHEAD, Daniel (eds.): *Privatization Surprises in Transition Economies. Employee-Ownership in Central and Eastern Europe*, Edward Elgar, Cheltenham 1997
- VANEK, Jaroslav. *The General Theory of Labor-Managed Market Economies*, Cornell University Press, Ithaca, London, 1970
- VANEK, Jaroslav: *Krize a reforma: východ a západ. Eseje o společenské ekonomice*, Institut výchovy a vzdělávání Ministerstva zemědělství České republiky, Praha 1990
- VANEK, Jaroslav: *Participatory Economy: An Evolutionary Hypothesis and a Strategy for Development*, Cornell University Press 1971
- VEČERNÍK, Jiří: *Občan a tržní ekonomika: příjmy, nerovnost a politické postoje v české společnosti*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1998
- VILÍMEK, Tomáš – TŮMA, Oldřich: *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*, ÚSD AV ČR, Praha 2012
- VLÁČIL, Jan: *Large-scale Privatization: Social Conflict and Consensus*, Sociologický ústav AVČR, Praha 1994
- WAGENER, Hans-Jürgen (ed.): *Economic Thought in Communist and Post-communist Europe*, Routledge 1998
- WAGNER, Peter: *A Sociology of Modernity. Liberty and Discipline*, Routledge, London, New York, 1994
- WEBER, Max: *Autorita, etika a společnost. Pohled sociologa do dějin*, Mladá fronta, Praha 1997
- WHYTE, William Foote – WHYTE, Kathleen King: *Making Mondragon. The Growth and Dynamics of the Worker Cooperative Complex*, Cornell University, 1988
- ZELENÝ, Milan: *Neučte se z vlastních chyb. Pohlednice z druhého břehu*, Ottovo nakladatelství, Praha 2007 (vydání dostupné na https://issuu.com/milanzeleny/docs/neu__te_se_z_vlastn__ch_chyb_-_prof)
- ZEMAN, Karel: *Analýza privatizačního procesu v České republice*, Karolinum, Praha 2015
- ZIELENIEC, Jozef a kol.: *Československo na rozcestí. Zpráva o stavu národního hospodářství a možnostech jeho nápravy*, Ekonomický ústav, Praha 1989

Odborná činnost autora (výběrově)

Výzkumné projekty, stáže

2019: Výzkumný pobyt na Historickém ústavu SAV v Bratislavě, stipendium NŠP (Národní stipendijný program). Vedoucí Adam Hudek, Historický ústav Slovenskej akadémie vied. Téma: Slovensko a ekonomická transformace 1989-1993.

2019- 2021. Spoluřešitel projektu GAČR „Pohyblivé hranice diktatury ve světle stížností a anonymních dopisů československých občanů v letech 1948 až 1989“ (GAČR 19-02794S, hlavní řešitel doc. Tomáš Vilímek)

2017 – 2018 vlastní výzkumný projekt „Československé diskuse o vlastnictví v období pozdního socialismu a rané transformace“ (Vnitřní grant FFUK)

2015 – 2017 práce na výzkumném projektu „Expertní kořeny post-socialismu: Český případ 1980-2000“ (projekt GAČR, řešitel: Ústav soudobých dějin AVČR, vedoucí dr. Michal Kopeček a dr. Tomáš Vilímek).

2017 práce na výzkumném projektu „Neoliberalism and Political Culture, 1980-2008“ (projekt History Faculty, University of Oxford, řešitel: prof. David Priestland, St. Edmund Hall, Oxford).

2018: výzkumný pobyt na Universität Wien (stipendium Aktion Österreich), vedoucí prof. Philipp Ther. Téma: československá stopa v Mezinárodním ústavu pro systémovou analýzu (IIASA) v období 70. a 80. let.

2015 – 2017. lektorská činnost v rámci přípravných kurzů pro přijímací zkoušky do bakalářského studia (Spolek studentů historie FFUK) – semináře o nejnovějších československých dějinách.

Aktivní účast na konferencích a workshopech

2019 : Konference „Demokratická revoluce 1989. Třicet let poté“, ÚSD AVČR, Senát, Praha. Příspěvek „Samosprávné rady jako nástroj revoluce a překážka transformace“.

2018: Konference „The Prague Spring 50 Years Later“, ÚSD AVČR, Praha.

2018: Seminář „Historicising Neoliberalism“, Max Planck Sciences Po Center on Coping with Instability in Market Societies, Paříž (představení tezí disertační práce)

2018: Seminář „Studentag 1968“, Praha (Imre Kertesz Kolleg Jena, FFUK), příspěvek „Does the Third Way Lead to the Third World? A Shadow of the 68's Economic Reform in the Czechoslovak Post-communist Transformation“ (proměny reformních konceptů 60. let během normalizace)

2017 Sjezd českých historiků (Olomouc), příspěvek „Zaměstnanecká privatizace a politické identity v postkomunistické transformaci“

Kapitoly v monografiích

KOPEČEK, Michal – RAMEŠ, Václav: *Od socialistické teorie řízení k neoliberalnímu manažerismu*, In: KOPEČEK, Michal (ed.): *Architekti dlouhé změny. Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, Argo, Praha 2019, s. 155-184.

Odborné články

RAMEŠ, Václav: *(Post)socialističtí ekonomové jako objekt historického zkoumání. Současný stav a perspektivy*, In: *Soudobé dějiny*, č. 3, r. 2017, s. 389-402.

RAMEŠ, Václav: *Ekonomové a ekonomický výzkum v období normalizace. EÚ ČSAV a předpoklady pro provedení ekonomické transformace*, In: *České, slovenské a československé dějiny 20. století. Sborník z mezinárodní konference*, Univerzita Hradec Králové 2019, s. 223-229.

RAMEŠ, Václav: *From market socialism to privatization. The Czechoslovak economists and the new expert critique of socialist economy in times of normalization*, In: *Prague Economic and Social History Papers*, č. 1, roč. 2019 (dosud nepublikováno)

RAMEŠ, Václav: *Změny, které se ne/konaly. Postkomunistická Evropa jako avantgarda společenského vývoje?* In: *Studia Historica Brunensia*, roč. 2018, č. 2, s. 193-207.